

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 7 (november 1974)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres :
De Erven 26, Broek in Waterland

DE INBOEDEL VAN NEELTJE PATER

Op 8 maart 1789 stierf te Broek Neeltje Cornelisdochter Pater, weduwe van Cornelis Cornelisz Schoon, oud 59 jaar. Haar nalatenschap werd becijferd op ca. 7 miljoen gulden, en de verdeling daarvan over de erfgenamen is nog tot in onze tijd door echte of vermeende verwanten aangevochten. Al die pogingen om ook een spatje van die goudregen op te vangen zijn echter vergeefs geweest; de conclusie was, en moest wel zijn, dat al het geld destijds verdeeld was en er dus niets meer te halen viel 1). Er is bij al die acties altijd in de eerste plaats gelet op Neeltje's effecten, op haar grondbezit, haar pakhuizen, en op de gelden die nog op haar naam bij de Bank van Engeland zouden staan. Haar inboedel en huisraad vormden daartegenover maar een onbelangrijk onderdeel. Wie de beschrijving daarvan echter niet met de ogen van een vermeende erfgenaam leest, maar als iemand met belangstelling voor levenswijs en gebruiken uit het Broek van twee eeuwen geleden, raakt er bijna niet op uitgekeken. Want die inventaris van de huishoudelijke boedel van Neeltje Pater, opgemaakt na haar overlijden door notaris Gerrit de Ruyter, beslaat niet minder dan 57 folio-vellen 2). Uit die eindeloze opsomming van huisraad, zo droog-zakelijk als zij in feite is, dringt zich al direct het beeld op van een pakhuis vol antiek. Of liever gezegd: van drie zulke pakhuizen naast elkaar. Want Neeltje bewoonde weliswaar slechts één huis, maar had ter weerszijden daarvan nog twee andere huizen staan om al dat huisraad, serviesgoed, zilver en glaswerk, al die kleding, slopen, lakens, klokken, boeken en meubelen in te bewaren. Die drie panden stonden ter hoogte van de huidige school aan het Roomeinde, en werden toen aangeduid met de huisnummers 19, 20 en 21.

Het middelste huis was haar woonhuis, volgens de boedelbeschrijving van het gewone Broeker type, de kopgevel naar de straat gekeerd, met een voorhuis, middelhuis en achterend 3). Er was een schrijfkamer (waar Neeltje's man, Cornelis Schoon, zijn papieren bewaarde), een gang (waar een lantaarn met knoppen hing), een 'alcovies bedstee', twee of drie kleine kamertjes, en een 'steentjes kamer' (waar vooral kantwerk, lappen en band werden bewaard). Er was ook een washuisje, een schuur en

een koepel, en een beeld in de tuin.

Dit alles is niet zo bijzonder. Maar nu de inhoud : Om een voorbeeld te noemen: een porseleinkast (op zolder!) bevatte o.a. 63 kopjes, 84 diverse borden, 91 andere borden, 38 Japanse soepkommen, 36 dito boterschoteltjes, 32 diverse dito, 24 andere boterschoteltjes, 25 en nog eens 41 schotels, 6 porseleinen klapmutskommen, 56 diverse boterschoteltjes, 37 blauwe schotels, 74 Japanse borden. Op diezelfde zolder werden in het voorkamertje bewaard: 4 bokalen, 83 diverse kelken, 18 dubbele Delftse borden, 24 Delftse borden, 22 Delftse kwispedoren, 2 dito scheerbekken, 15 speelkommen, 38 Delftse schotels, 12 witte borden, 14 dito schotels, 36 Delftse borden, 24 diverse chocoladekoppen, 2 Delftse papegaaitjes, 11 diverse schoteltjes, enz., enz.

In een andere kast op zolder stonden ook nog tientallen borden, schotels, kommen, schalen, enz.

Zo ging het in alle kamers. Beneden werd bovendien het zilverwerk bewaard.

In het Voorhuys: een guéridon waarop een zilveren kabinetje, een compleet vorstelijk theeservies, 24 zilveren vorken, -messen en -lepels, zilveren sauskommen, zoutvaten, kandelaars, oliestel, schenkketel, lepels, trekpot met komfoor, melkkan, speelkommen, kistje.

In het Middelhuys: 3 x 12 zilveren lepels, 114 dito lepels, 4 zilveren koffiekannen, nog een 3 dito, enz., enz. Alles omringd door weer dozijnen en dozijnen kopjes, kommen en schotels. Aan goud en juwelen lagen daar: een kistje met goudbeslag waarin kettingen, een barnstenen kistje met zilveren slot, 3 gouden oorijzers, juwelen haarnaalden, een gouden tasbeugel, dito goudbeurs, dito snuifdoos, juwelen schoengespens, dito armsgespens, dito spelden, enz., enz. Lange rijen sieraden, gouden snuistereijen, enz. Maar ook bij de 'alcovies bedstee', in een spiegelkabinet, lagen weer reeksen sieraden, horloges, oorijzers, een gouden scheepjesketting, medailles en kleingoud. En meubels ? In de eerste plaats kasten om al het porselein en aardewerk in op te stapelen. Maar ook een staand horloge met speelwerk, nog een andere staande klok, stoelen met roodzijden kussens, een rustbank, veldbed, spiegels, medaillekastje, lessenaar, e.d. Ook zulke typisch 18de-eeuwse zaken als 'een piramide tot de Illuminatie', een hangend fonteintje (van zilver!) en -- blijk van de natuurkundige belangstelling van de heer des huizes -- een opticaspiegel en een telescoop op een voet.

De linnenkast - natuurlijk méér dan één - puilde ook uit : honderden handdoeken en servetten, meer dan 150 lakens, vrachten 'floddermutsen', vrijwel alle met gouden haken, halsdoeken, hemden, zakdoeken, kamerdoekjes, muilen, rokken, schorten. Alles in onvoorstelbare aantallen, zeker als men beseft dat de eigenaresse een kinderloze weduwe was.

Wat er aan de wand hing is niet erg duidelijk. Van dat soort artikelen hebben de boedelbeschrijvers blijkbaar weinig verstand gehad. Er wordt telkens 'een schilderytje' vermeld, in het Voorhuys zelfs een half dozijn schilderijen, maar wat dat geweest is blijft duister. Portretten werden wel herkend. Op zolder hing een schilderij, zijnde

ps. Nahuijs', een bekende Monnikendammer dominee 4), en ook een portretje van Ds Bernardinus de Moor, van 1734-'38 predikant te Broek. In een laadje lagen dan nog 'een schilderydtje synde Ds Jan Claassen', een toen zeer populaire dominee te Leerdam (1734-1812). In het Voorhuys hingen voorts een geschilderd portret (of zou 't een pastel geweest zijn?) van Cornelis Schoon en een van Claas Verlaan 5).

De domineesportretten zeggen al wel iets over Neeltje's verbondenheid met de kerk. Haar Oranjegezondheid blijkt uit de aanwezigheid van enige portretten van Willem V, twee oranjebomen met porseleinen bloemen en vier oranje cocardes. Over haar verdere bezigheden of belangstellingen worden we uit de boedelinventaris niet veel wijzer. Wél over die van haar man, Cornelis Schoon, wiens handschriften, w.o. over Broek en over Waterland, over Bijbelplaatsen en een bundel Mengelpoëzij, netzogoed vermeld staan als zijn genealogische aantekeningen, boeken en reismémoires. Elders is al eens getracht hem te karakteriseren in al z'n echt-18de-eeuwse kwaliteiten en beperkingen 6). Hier zij daarbij nog eens vermeld, dat hij zeker van een goed glas wijn hield en een stevige roker moet zijn geweest : de koepel stond vol pijpenladen, tabakspotten en kwispedoors. De aanwezigheid van '16 Vrymetselaarsglaasen' en elders nog eens 'een metselaarsglaasje' maakt het waarschijnlijk dat hij lid is geweest van dat gilde. Huis nr 21, noordelijk van het woonhuis, was van hetzelfde type. Het had ook een Voorhuys, Middelent en Agter-endt. Bovendien een 'behangen kamer' en een huisje bij de pomp (daarin stond een geschilderde erepoort, die denkelijk kort tevoren dienst had gedaan bij het bezoek van de stadhouderlijke familie, op 1 september 1788). Boven waren nog meer feest-attributen: 2 illuminatiepyramiden en een bak met 57 illumineer-glaasjes (vetpotjes).

Verder een kast met boeken. In de behangen kamer een kast met een gordijn ervoor, waarachter allerlei schotels, suikerpotten, kelken, en lakwerk. In het Middelent: een tafel om een pronkbed op te leggen, een tafel met een sitsen kleedje, 11 stoelen, 5 rode kussens, 4 matten op de vloer, bedgordijnen met een val, en aan de wand 5 schilderijen. Ook in het Voorhuys hingen nog 7 schilderijen, terwijl daar ook verguld-zilveren dekselbokalen stonden. Dit noordelijke buurhuis bevatte naar verhouding weinig huisraad. Zeer vol was het echter weer in nr 19, ten zuiden van Neeltje's eigenlijke woonhuis. Uit de beschrijving schijnt te volgen, dat dit ook een veel groter huis was: het had alleen boven al 5 vertrekken. De begane grond was ook weer verdeeld in een voorhuis, middelent en achterhuis waarin een schrijfkamer en een blauwe kamer. Als enige van de drie wordt hier ook over een aparte keuken gesproken. Een kelder was er evengoed als in de twee andere huizen, maar hier stonden er slechts: 8 flessen bier. Het zou teveel ruimte vragen ook van dit zuidelijke huis de inhoud gedetailleerd na te gaan. Een vaste kast in het Middelent bevatte o.a. ca. 90 Japanse borden, ca 50 porseleinen borden, 6 kommen, 6 schalen, 35 porseleinen theebakjes, en 16 boeken met zilverbeslag. Een van de vele kasten in de gang stond vol met wijnglazen, oliestellen, dozijnen theebakjes, chocoladekommen, spoelkommen, enz., en ook 't blauwe kamertje stond daarmee volgestouwd. En kamer in het Middelent maakt de indruk het arsenaal van

ouderwetse, misschien geërfde kleding te zijn : er is een huyk, een fluwelen kaper, een zijden schorteldoek, een regen- en een doodskleed, er zijn keurslijven, waaiers, en -zoals ook in de andere huizen - weer 'vlooderhoeden met goude haake'.

De keukeninventaris bevat naast de gewone houten lepels, potten, schotels en testen ook allerlei dat te karakteristiek is om onvermeld te laten: een tinnen trechter, een bolle-buysjespan, een boterspuyt, nagtblaker, 2 salmpannen, 4 botervormen, een koper comvoor, braadakers, een handenwaskom, een steene blaker.

Aan de Jaagweg, langs de vaart naar Monnickendam, had Neeltje, zoals ook andere gegoede Broekers, een stal (genummerd 144), en daarin stond behalve wat meubilair, ook een arreslee benevens twee erebogen, die dus wel daar in de buurt, bij de ingang van het dorp, dienst zullen hebben gedaan.

Er is in bovenstaand overzicht heel wat onvermeld gebleven. Het bestek van deze 'Broeker Bijdragen' laat geen uitvoeriger opsommingen toe. Maar het is ons toch wel duidelijk geworden, dat de drie huizen van Neeltje Pater van de kelder tot de vliering stampvol waren opgetast met huisraad. Is dat het gevolg geweest van een onbedwingbare kooplust, van een maniakale verzameldrang van Neeltje zelf ? Natuurlijk niet. Naast het huisraad van haar zelf en haar man waren er waarschijnlijk een aantal complete inboedels bij, die haar door erfenis waren toegefallen, zoals ook haar reusachtig vermogen ontstaan was doordat ze telkens maar weer tot erfgename werd benoemd. Het echtpaar Schoon-Pater heeft dat alles met piëteit bewaard. Oók datgene dat in hun kleine, kinderloze huishouden geen dienst deed, zoals bakermant, kinderdekentjes en drie (!) kraamstoelen.

J.W. Niemeijer

NOTEN

- 1) *J. Westerveld en C. Pater, De erfenis van Vrouwe Neeltje Pater wed. Cornelis Schoon. Amsterdam, Aug. 1938 (privé-uitgave).*
- 2) *Rijksarchief Haarlem, Reg. 439, acte 519, Nots. G. de Ruyter.*
- 3) *Zo staat het ook getekend op het kadastraal minuutplan van 1832.*
- 4) *Dit kan werkelijk een geschilderd portret zijn geweest, en dan misschien een copie naar de in 1751 geschilderde beeltenis van de hand van Jan Maurits Quinkhard, die in de familie Nahuys berustte en samen met de tegenhanger, Nahuys' vrouw, thans het eigendom van de schrijver is, maar het kan ook wel een ingelijst exemplaar van de gravure zijn, die naar dit schilderij was gemaakt. Niet uitgesloten is, dat de boedelbeschrijver voor 't gemak alle ingelijste wandversiering maar als 'schilderijen' betiteld heeft, zoals immers ook nu nog wel gebeurt.*
- 5) *Dit kan zijn: Schoon's germain-neef Claas Hilbrands Verlaan, 1756-1786, getrouwd met Trijntje Nannings Kok, maar eventueel ook zijn grootvader van dezelfde naam, 1692-1716, getrouwd met Neeltje Alberts Pols.*
- 6) *J.W. Niemeijer en H. Janse. Het huis van Cornelis Schoon te Broek in Waterland (= Roomeinde 29-35), in: Spiegel der Historie 2, jan. 1967, p.259-266.*